

Ekonomický a kulturní vývoj v období od konce husitské revoluce po nástup Habsburků

Všechny sféry veřejného života v pohusitských Čechách ukazovaly jasnou vývojovou tendenci, a to výrazné posílení moci šlechty, především panstva. Šlechta, držící výrazné záborů církevních majetků, prožívala dobu ekonomické konjunktury. Šlechtické majetky ale zůstávaly nadále značně rozptýlené, jen ve výjimečných případech můžeme hovořit o ucelených dominiích, třeba v případě pánů z Rožmberka nebo pánů z Hradce. Právě na vytvoření soudržných držav se zaměřila pozornost dalších podnikavých šlechticů. A ti většinou slavili úspěch, na rozdíl od jejich konzervativnějších druhů, kteří se řídili pravidlem nakup co nejvíce nemovitostí a očekávej vysokou rentu, za což je často čekal pád. Tímto se otevírala cesta ke vzniku šlechtických velkostatků.

Ukazuje se, že zvláštním stimulem pohánějícím šlechtu kupředu byly i příjmy plynoucí z války. Jaroslav Čechura dokonce hovoří o válečném podnikání. Bojů se účastníci šlechtici v královských službách si svou ozbrojenou podporou otevírali cestu k nemalým příjmům. Vlekoucí se konflikt mezi Matyášem Korvínem a Jiřím z Poděbrad představoval ideální příležitost, jak získat z tohoto koláče svou část.

Jagellonské období přineslo rozvoj šlechtického podnikání. Zájem urozených se upínal především na rybníkářství a vinařství, právě v jagellonské éře u nás pěstování vína dosáhlo největšího rozsahu. Rybníkářství se ukázalo být na tolik výnosné, že se v rybníky proměňovala méně úrodná pole a tento typ podnikání se neomezoval je na šlechtu. O své rybníky pečovaly církevní instituce, panovník i měšťané. S nadsázkou lze říci, že kdo měl kousek půdy, snažil se na něm zbudovat rybník.

Růst postavení šlechty s obavami sledovala města. Jednou z oblastí střetů mezi měšťany a urozenými se stalo pivovarnictví. Královská města tuto oblast činnosti nadále chápala jako své výhradní privilegium. V roce 1479 na svatováclavském sněmu skutečně dosáhla potvrzení tohoto stavu. Vrchnostenská města ovšem využívala mezery v zákonu umožňující vařit pivo pro vlastní potřeby, které nakonec stejně putovalo do prodeje a její vrchnost, povětšinou šlechta, z toho získávala daně. Závažné spory mezi šlechtou a městy vyvolalo Vladislavské zřízení zemské, zemský zákoník mající jasně prokázat politickou podřízenost měst. Města snažící se uhájit svou politickou moc nakonec se šlechtickým stavem uzavřela tzv. Svatováclavskou smlouvu. V ní se, krom jiného, smířila výměnou za třetí hlas na sněmu i s tím, že nebudou šlechtě bránit ve vaření piva.

Významný zdroj příjmu královské komory stále představovala těžba nerostného bohatství, především stříbra v Kutné Hoře, a ražba mince. Ukazuje se, že kvalita pražského groše po husitských válkách zřejmě nepoklesla tak rapidně, jak se dříve soudilo, a tento zůstal čtvrtou nejpevnější měnou v Evropě. Bohužel zisky z těžby a mince putovaly především na hrazení panovníckých dluhů.

V oblasti kultury procházela Evropa revolučními proměnami, které sebou přineslo rozšíření knihtisku. Zatímco ve střední Evropě stavitelé ještě stále pracovali v duchu gotického slohu, za Alpami už plně propukla renesance. Spojení gotiky s renesančními prvky dalo vzniknout tak zvané jagellonské (vladislavské) gotice. Za Vladislava Jagellonského panovník opět utrácel nemalé částky za umění, které ho mělo reprezentovat. V době stavovské monarchie ovšem někteří historikové umění dávají přednost označení královské mecenášství. Nechtějí používat pojem dvorská reprezentace, protože při srovnávání, např. s dobou Lucemburků, nacházejí podstatné rozdíly, třeba skutečnost, že Vladislav vlastně nevyužíval dvorských umělců – umělci byli najímáni na konkrétní zakázku a kromě panovníka se nechávali zaměstnat i jinými mecenáši.

Předním reprezentantem tohoto nového slohu v architektuře byl Benedikt Reid (Rejt). Stavební činnost se rozhořela na Pražském hradě. V přístavbě na něm vznikla tak zvaná Vladislavova ložnice. S ohledem na velkorysou erbovní výzdobu prezentující země ovládané

jagellonským králem ale asi pojmenování nekoresponduje s jejím původním určením. Za Vladislava vznikla i královská oratoř v chrámu svatého Víta, Jezdecké schody a především Vladislavský sál. Vladislav se do přestavby pustil přesto, že sám už sídlil v Budínu. Zřejmě tak chtěl symbolicky obnovit význam panovnické moci, podkopaný za husitských válek, stabilizovat pořádky.

Vladislav cíleně odkazoval na své vzdálené příbuzenství s Karlem IV. S nápravou poměrů a obnovou starého řádu mu snad mělo pomoci i zhotovení relikviářové busty pro ostatky svatého Víta, Václava a Vojtěcha. Vladislav nechal zhotovit svůj portrét ve svatováclavské kapli v katedrále svatého Víta. Země Koruny české nastoupily na cestu vedoucí od gotiky k renesanci.

Doporučená literatura

BARTLOVÁ, Milena: Poctivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě v letech 1400-1460. Praha 2001.

ČECHURA, Jaroslav: České země v letech 1437–1526 I. Mezi Zikmundem a Jiřím z Poděbrad. Praha 2010.

TÝŽ: České země v letech 1437–1526 II. Jagellonské Čechy 1471-1526. Praha 2012.

ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena: Velké dějiny zemí Koruny české VI. Praha – Litomyšl 2007.

FAJT, Jiří: Europa Jagellonica 1386-1572. Průvodce výstavou. Kutná Hora 2012.

FRANCEK, Jindřich: 24. 10. 1517 Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození. Praha 2006.

HLOBIL, Ivo: Morava a uherská (italská) renesance za Matyáše Korvína. Časopis matice moravské, 110, 1991, s. 325-338.

KALINA, Pavel: Benedikt Ried a počátky záalpské renesance. Praha 2009.

KUTHAN, Jiří: Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců I. Král a šlechta. Praha 2010.

MACEK, Josef: Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) III. Města. Praha 1998.

TÝŽ: Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) IV. Venkovský lid, národnostní otázka. Praha 1998.

TÝŽ: Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha 2001.

MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav (edd.): Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619). Praha 2001.

ŠANDERA, Martin – Beran, Zdeněk (edd.): Poděbradská éra v zemích České koruny. Praha 2017.

ŠIMŮNEK, Robert: Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472. Praha 2005.

Kontrolní otázky

1. Který stav na husitských válkách nejvíce získal?
2. Proč bylo právě rybníkářství tak lukrativním podnikáním?
3. Čeho se šlechta snažila ve Vladislavském zemském zřízení dosáhnout?
4. K jakým úpravám Pražského hradu došlo za Vladislava Jagellonského?
5. Kde mimo Prahu bychom v České republice našli stavby ve stylu jagellonské gotiky?
6. Proč někteří historici umění nechtějí v případě Vladislava Jagellonského mluvit o dvorské reprezentaci, ale raději o královském mecenátu?
7. Čeho se byla města ochotná vzdát výměnou za zajištění třetího hlasu?
8. Co na stavu jejich nemovitého majetku bylo pro šlechtice nejvíce limitující?

9. Znaky kterých zemí najdeme na erbovní výzdobě v tzv. Vladislavově ložnici?
10. Jmenujete některého z architektů tvořících ve stylu jagellonské gotiky.

Doplňující texty

1. Úryvek ze Svatováclavské smlouvy (24. 10. 1517)

1. Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice, amen. Léta od narození Syna Božího tisícího pětistého sedmnáctého na sněmu obecním, kterýž jest držán na hradě pražském při času svatého Václava stav panský a rytířský království Českého s jedné, a Pražané i všecken stav městský téhož království Českého s strany druhé, o ty všecky ruoznice a nesnáze i o všeliká záští, kteráž jsú obapolné mezi týmiž stavy, což se ku právuom zemským stávání dotýče, od dávních časuov až do chvíle této k nemalému zastínění napřed králi JMti i tohoto království i všeho obecného dobrého stály a trvaly: z daru Boha všemohúciho, přátelským jednáním a s celú i dokonalú k sobě obojích stran duověrností, sami mezi sebou, jakožto jeden jazyk český, tíž stavové všickni tři svrchu jmenovaného království Českého smluvili jsú se a srovnali, jakž tuto dckami zemskými zapsáno a svrzeno stojí. A takto nalezli vuobec za právo:

2. Item. Osoba městská osedlá, neb obyvatel městský, i jiný každý člověk panského a rytířského stavu, kterýž duom v městě pod právem městským a pod šos má, s těmito věcmi ku právu a saudu městskému a pod šos slušejí, tak jakož se tuto podpisuje, a před právem městským vinění i sauzení býti mají. Item z domu v městě, kterýž svobodný není. Item, což v tom domu má v městě iakéhož koli statku movitého, ješto pod šos přísluší. Item o dluhy všecky, kromě listovních dluhuov, kteříž by listové s pokutami byli s ležením a rukojměmi, aneb pod pečeti, neb pečeti na svědomí, kteříž moc listu hlavního mají a v sobě zavírají. Item o smlúvy, když by měštěnin s měštěninem činiti měl, ti se hledati mají právem svým, což by se věci zemských nedotýkalo, než toliko samých šosovních; neb jich panský a rytířský stavové v to nepotahují. Než což by s panskými neb rytířskými osobami aneb s lidmi jejich smlúvali, ješto by se zemských věcí a ne šosovních dotýkalo: ta věc zuostaň při zemském právě jako i prvě. Pakli by se kto mimo práva zemská vece jiného dobrovolně podvolil, ten bude povinen podlé svého podvolení tak se zachovati. Než jestli že by měštěnin s pánem neb rytířským člověkem aneb s lidmi jejich jakau smlúvu udělal, buď o obilé aneb o trávy na lukách, na jeden rok aneb jakž by smlúva byla, zvláště s sedlákem s volí pána jeho: jestli že by ten měštěnin tomu dosti neučinil, má jej viniti na městském právě, a sedláka před pánem. Než jestli že by pán jeho k tomu povolení nedal, tomu bude moci odepříti.

2 Item. Což jse osoby panské aneb rytířské dotýče, kteráž by v městě pod šosem duom měla: že má a povinen bude ten všecko z toho domu trpěti s tím městem, v kterémž takový duom sobě kaupil. Krom jestli že by jeho chtěli na který úřad městský vsaditi, toho bude míti každý vuoli z panského a rytířského stavuov, kteříž by živností a obchoduov městských nevedli, to k sobě přijíti nebo nechati. A také chtěli by jej kto z toho domu aneb z čeho, ješto by to, což by kaupil, k městu pod šos slušelo, viniti: má tu na tom právě z toho práv býti. Než kterýž by pán neb rytířský člověk měl v svém domě hospodáře, tehdy ten hospodář na jeho místě to činiti a podniknúti má.

4. I t e m. O všeck grunty, kteříž se knihami městskými pod šos a pod právo městské zapisují, ješto od staradávná ku právu městskému spravedlivě příslušejí pod šos, totižto o dědiny, lauky, vinice, štěpnice, zahrady, o chmelnice, šafranice, řeky, potoky, hory, lesy, ostrovy, rybníky, luhy, kteříž by pod šos příslušeli, tak jakož se na hoře píše, a ješto by se spravedlivě pokázati mohlo, že pod šos příslušejí.

26. Item. Což se piva vaření dotýče, ta věc mezi stavy panským a rytířským a stavem městským jest odložena až do šesti let od nynějšího času pořád zběhlých, a to bez ujmy každé strany vši a všeliké spravedlnosti. Též také všechny záповědi a pokuty pro to, aby k městuom a trhuom jich vezeno nebylo, minuti mají, kteréž jsú se více z nelibosti, nežli z jaké potřeby až do těchto časuov dály. Což se pak lidí obecních sedlských dotýče při piva na prodaj vaření, to stuoj při nálezu krále Jiřího slavné paměti.

27. Ite m. Nepřátelé kteříž jsau aneb by ještě byli, buďto z stavu kterého aneb osoby které : ti a takoví mají býti a jsau všech nás tří stavuov nerozdílně nepřátelé, a k těm a k takovým všickni tři stavové máme a povinni jsme i slibujem se zachovati, tak jakž o tom zřízení předešlé ukazuje.

28. Item. Nalezli vuobec za právo: Jestliže by pak kterýmž koli nepřáteluom zemským, buď to stavu kterého neb osoby, glejtové dáni byli: aby v tom glejtu žádnému takovému, ani jich pomocnikuom žádný koní nedával, neprodával, ani nesměňoval, ani puojčoval, ani zbroje, ani brani všelijaké, též ani peněz, a pod žádným vymyšleným obyčejem jich jinak nijakž nefedroval, —leč jídlem neb pitím, buď za peníze neb darmo, toho vuoli každý měj, — než jiným ničímž ani radou, pod pokutú cti hrdla ztracení a. to po dnešní den.

Pramen: JIREČEK, Hermenegild – JIREČEK, Josef (edd.) - Codex iuris Bohemici IV/1. Pragae 1882.